

Cornelis Dekker

22 augustus 1933 – 18 december 2012

In december van het afgelopen jaar, een week voor kerst, overleed Cornelis Dekker, oud-rijksarchivaris in de provincie Utrecht, emeritus hoogleraar archiefwetenschap en paleografie bij de vakgroep middeleeuwse geschiedenis van de Universiteit van Amsterdam en sedert 1987 lid van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW). De laatste vijf jaar was zijn gezondheid sterk achteruit gegaan tengevolge van meer dan één herseninfarct.

In 1996, ruim zestien jaar geleden nam hij afscheid van het Rijksarchief Utrecht en de Universiteit van Amsterdam, maar zij die hem in beide functies of waar dan ook hebben meegemaakt, zullen hem zeker niet zijn vergeten. Kees Dekker viel ontegenzeggelijk op. Hij was een markante man, een harde werker en begenadigd spreker, emotioneel, zo nu en dan – op zijn Zeeuws gezegd – wat ‘druzig’, maar anderzijds beminnelijk, bedachtzaam en altijd in staat om goed te luisteren; en vooral: hij was steeds zichzelf, aan gespeelde poses en deftigdoenerij had hij een broertje dood.

Van jongs af aan was zijn liefde voor de geschiedenis een bepalende factor in zijn leven. Na het gymnasium α aan het Christelijk Lyceum in Goes te hebben doorlopen en na zijn militaire diensttijd ging hij geschiedenis studeren in Gent, met name middeleeuwse geschiedenis, waar hij onder andere college liep bij de paleograaf en diplomaticus Egied Strubbe, en in 1959 afstudeerde bij de mediëvist Frans Ganshof. Direct daarop volgden de archiefopleiding met een stageplaats bij het Algemeen Rijksarchief in Den Haag en een tijdelijke aanstelling bij het hoogheemraadschap Delfland. In 1961 werd hij chartermeester bij het Rijksarchief in Utrecht, en daar volgde hij in 1975 Marinus van Buijtenen op als rijksarchivaris. Vanaf 1992 tot zijn afscheid was hij als rijksarchivaris met bijzondere opdracht belast met de eindredactie van de drielidige *Geschiedenis van de provincie Utrecht*.¹

In zijn functie als archivaris was hij tegelijkertijd historicus; bij hem waren die twee hoedanigheden onlosmakelijk met elkaar verbonden. Al

1 C. Dekker e.a. (red.) *Geschiedenis van de provincie Utrecht*, 3 dln., Utrecht 1997. Zie voor de publicaties van Kees Dekker tot 1996, de bibliografie in: E.S.C. Erkelens-Buttinger, *De kerk en de Nederlanden. Archieven, instellingen, samenleving. Aangeboden aan prof. dr. C. Dekker bij zijn afscheid als rijksarchivaris en als hoogleraar in de archiefwetenschap alsmede de paleografie van de 14e tot en met de 17e eeuw aan de Universiteit van Amsterdam*, Hilversum 1997, 389-394.

wist hij natuurlijk best dat archieven ook bewaard worden als het blijvend geheugen van besturen en instellingen die die archieven hebben gevormd, voor hem diende het bewaren en toegankelijk maken van archieven een 'hoger' doel. Of, zoals hij het verwoordde in het betoog dat hij in 1972 hield tijdens het symposium van de Vereniging van Archivarissen in Nederland over archieven en wetenschappelijk onderzoek: 'De waarde, die archieven vertegenwoordigen, is voor het overgrote deel een wetenschappelijke en dat betekent vooral een historisch-wetenschappelijke. De toevloed van moderne archivalia holt deze stelling niet uit, want het administratieve belang neemt snel af naarmate de archieven ouder worden.'²

Deze visie op het doel van het archiefbeheer zal gedurende zijn hele loopbaan de drijvende kracht blijven bij zijn werk als archivaris. Vandaar dat in zijn tijd op het Utrechtse rijksarchief de zorg voor ordening en goede toegankelijkheid van archieven een zo centrale plaats innam. Tal van archiefinventarissen kwamen onder zijn leiding tot stand.

In de ogen van Dekker was voor archivariissen en historische onderzoekers grondige kennis op het gebied van de hulpwetenschappen en de institutionele geschiedenis essentieel. Aan het uitdragen van die kennis droeg hij zelf volop bij. Van 1967 tot 1981 gaf hij les aan de Rijksarchiefschool, eerst in de paleografie en vervolgens in het vak kerkelijke instellingen. Aan de Rijksuniversiteit Utrecht was hij in de jaren 1970-1981 docent paleografie en archiefkennis, en in 1981 volgde zijn benoeming tot buitengewoon hoogleeraar in de archiefwetenschap en in de paleografie van de veertiende tot en met de zeventiende eeuw aan de Universiteit van Amsterdam; op die leerstoel was hij de opvolger van de door hem zeer bewonderde Jacobus Leonardus van der Gouw.

Aan beide universiteiten trok hij met zijn enthousiaste en kleurrijke manier van college geven veel studenten naar zich toe, zelfs zo dat diverse van zijn leerlingen door hem op het spoor van een archiefloopbaan zijn gezet. Anderen moedigde hij aan tot het doen van archiefonderzoek. Diverse proefschriften zijn mede onder zijn leiding tot stand gekomen, zoals studies over de geschiedenis van de Utrechtse Sint-Paulusabdij, de kapitels van Oudmunster en Sint Jan en de abdij van Mariënweerd.

2 C. Dekker, De archivaris en de historische wetenschap, in: *Nederlands archievenblad. Tijdschrift van de Vereniging van archivariissen in Nederland*, 76 (1972) 329-340, m.n. 338.

Zijn vele jaren ervaring in het paleografieonderwijs resulteerden in 1992 in de uitgave van een breed opgezette paleografieatlas, waarin teksten in het Latijn, Nederlands en Frans uit heel het gebied van de oude Nederlanden door hem, samen met Roland Baetens en Suzan Maarschalkerweerd-Dechamps bijeen waren gebracht en getranscribeerd.³

Dat hij naast archivaris ook een actief historisch onderzoeker was, speelde bij dat alles een grote rol. Zijn naam als historicus was in 1971 meteen gevestigd toen hij dat jaar aan de Universiteit van Amsterdam *cum laude* promoveerde bij Co van de Kieft op een proefschrift over de historische geografie en de instellingen van middeleeuws Zuid-Beveland, het eiland waar hij vandaan kwam. Men kan zondermeer zeggen dat hij daarmee een nieuw en solide fundament schiep voor de bestudering van de middeleeuwse geschiedenis van Zeeland.⁴ In dit werk, waarin hij niet alleen Zuid-Beveland, maar heel middeleeuws Zeeland aan de orde stelde, herzag hij de bestaande opvattingen over de historisch geografische ontwikkeling, schetste hij een geheel nieuw beeld van de oorsprong en eigenheid van de Zeeuwse ambachtsheerlijkheden – sterk afwijkend van die in Holland en Vlaanderen – en toonde hij aan hoezeer in Zeeland de oorsprong van het lokale bestuur ten plattelande, van de kerkelijke structuren op parochieniveau en van de waterstaatkundige organisatie met elkaar verweven waren. Als zodanig was hij onder de Nederlandse historici een van de eersten die in zijn onderzoek zo stelselmatig de ontwikkeling van bestuurlijke, waterstaatkundige en kerkelijke instellingen over en weer met elkaar in verband bracht; een aanpak die nadien door diverse onderzoekers is nagevolgd. De nieuwe inzichten waar zijn onderzoek toe leidde, waren voor een aanzienlijk deel het resultaat van het omvangrijke archiefonderzoek dat hij in Nederlandse en Belgische archieven had verricht en dat tal van tot dan toe onbekende gegevens had opgeleverd. Daarnaast had het werk echter ook een interdisciplinaire kant, daar namelijk waar Dekker zich behalve op schriftelijke bronnen tevens baseerde op bodemkundige, historisch geografische, archeologische en naamkundige gegevens. Zijn studie over middeleeuws Zuid-Beveland betekende dan ook een mijlpaal in de beoefening van de middeleeuwse geschiedenis van Zeeland. Voor een

3 R. Baetens, C. Dekker, S. Maarschalkerweerd-Dechamps, *Album palaeographicum XVII Provinciarum: paleografisch album van Nederland, België, Luxemburg en Noord-Frankrijk*, Turnhout, Utrecht 1992.

4 C. Dekker, *Zuid-Beveland. De historische geografie en de instellingen van een Zeeuws eiland in de middeleeuwen*, Assen 1971, Krabbendijke 1982².

ieder die zich sedertdien op dit terrein beweegt, is dit werk tot op de dag van vandaag een belangrijk uitgangspunt.

Zuid-Beveland bleef niet zijn enige publicatie over middeleeuws Zeeland; na enkele kleinere studies verscheen in 2002 zijn boek over Goes in de middeleeuwen. Tot nu toe is Goes de enige stad in Zeeland waarvan de middeleeuwse geschiedenis zo uitputtend is bestudeerd.⁵ Ook zijn allerlaatste boek betrof Zeeland: *Geld in het water*, dat hij samen schreef met zijn oude studievriend Roland Baetens, emeritus hoogleraar geschiedenis aan de Universiteit Antwerpen, en dat hij vanwege zijn slechte gezondheid slechts met veel moeite wist te voltooiën.⁶ Het boek verscheen in 2010 en handelt over de pogingen die na de stormvloed van 1530, 1532 en 1552 werden ondernomen om met Antwerps en Mechels kapitaal het verdronken oostelijk deel van Zuid-Beveland te herdijken; pogingen die voor een groot deel doodliepen op het begin van de Nederlandse Opstand.

Voor auteurs en redactie van het eerste deel van de nieuwe *Geschiedenis van Zeeland*, dat in 2012 verscheen, was de belangrijke bijdrage van Kees Dekker aan de geschiedschrijving over middeleeuws Zeeland een reden om dit eerste deel aan hem op te dragen.⁷ De presentatie van het boek in september vorig jaar in de Burgerzaal van het stadhuis in Middelburg heeft hij nog kunnen meemaken.

De nauwe verwevenheid in de middeleeuwen tussen bestuurlijke, waterstaatkundige en kerkelijke instellingen en structuren op lokaal en regionaal niveau stond niet alleen centraal in het proefschrift over Zuid-Beveland, het vormde in Dekkers werk een terugkerend thema, zoals in zijn diverse publicaties over het Nedersticht. Heel duidelijk is dat het geval in zijn omvangrijke in 1983 verschenen studie over de instellingen en de historische geografie van het Kromme-Rijngebied in de middeleeuwen.⁸ Dat bovendien veel van de ontwikkelingen in het Kromme-Rijngebied samenhang met de geleidelijke ontmanteling van de vroegmiddeleeuwse domeinen, is een ander aspect dat in dit werk mooi naar voren komt. Ook op dit punt was het werk

5 C. Dekker, *Een schamele landstede. Geschiedenis van Goes tot aan de Satisfactie in 1577*, Goes 2002.

6 C. Dekker, R. Baetens, *Geld in het water. Antwerps en Mechels kapitaal in Zuid-Beveland na de stormvloed in de 16^e eeuw*, Hilversum 2010.

7 P. Brusse, P.A. Henderikx (red.), *Geschiedenis van Zeeland*, dl.1, *Prehistorie-1550*, Zwolle 2012.

8 C. Dekker, *Het Kromme-Rijngebied in de middeleeuwen: een institutioneel-geografische studie*, Zutphen 1983 (Stichtse Historische Reeks 9).

vernieuwend. Onder veel historici leefde in die tijd namelijk de opvatting dat in de vroege middeleeuwen in de Nederlanden benoorden de grote rivieren in het geheel geen domaniale structuren hebben bestaan. De resultaten van Dekkers onderzoek in vooral Utrechtse archieven wezen echter in tegengestelde richting.

De historische interesse van Kees Dekker beperkte zich echter niet tot de middeleeuwen. Van huis uit koesterde hij grote belangstelling voor de Reformatie en het negentiende- en twintigste-eeuwse protestantisme, vooral voor de Afscheiding. Het meest uitgesproken komt dat naar voren in zijn twee studies over de merkwaardige negentiende-eeuwse predikant Huibert Jacobus Budding en de opkomst van de vrije evangelische gemeenten in Zeeland, in het bijzonder die in Goes en in Kees Dekkers geboorteplaats Wemeldinge. De vrije evangelische gemeente in Wemeldinge was de kerkelijke gemeenschap waarin hij was opgegroeid.

Het is gezegd: als archivaris was Kees Dekker ook historicus, maar het omgekeerde gold eveneens: in de historicus school tevens de archivaris. Waarheidsvinding op basis van informatie uit schriftelijke bronnen, dat was hetgeen waarop hij zich in zijn historisch onderzoek in de eerste plaats richtte, nagaan aan de hand van archiefmateriaal hoe zaken, situaties en verhoudingen waren ontstaan en zich hadden ontwikkeld. En dat steeds vanuit een open vraagstelling, in veel mindere mate vanuit een vooropgezette visie of een vooraf geformuleerde hypothese; het maakte zijn onderzoeksresultaten en zijn conclusies er vaak des te verrassender door.

Archivaris-historicus, dat was Dekker, en als zodanig was hij een van de belangrijkste Nederlandse archivarissen van de afgelopen eeuw. Liefde voor de geschiedenis als drijfveer was wat hij ook zijn collega-archivarissen toewenste. Zijn bovengenoemde rede uit 1972 getuigt daarvan en het komt ten volle tot uiting in het citaat uit de mond van de Franse archivaris en historicus Robert-Henri Bautier, waarmee Kees Dekker diezelfde rede besloot, en dat ik hier tot slot gaarne herhaal:

'Mais ce que est indispensable c'est que l'archiviste, sous quelle que forme qu'il exerce sa profession, ne devra jamais oublier qu'il est un historien au service de l'histoire.'